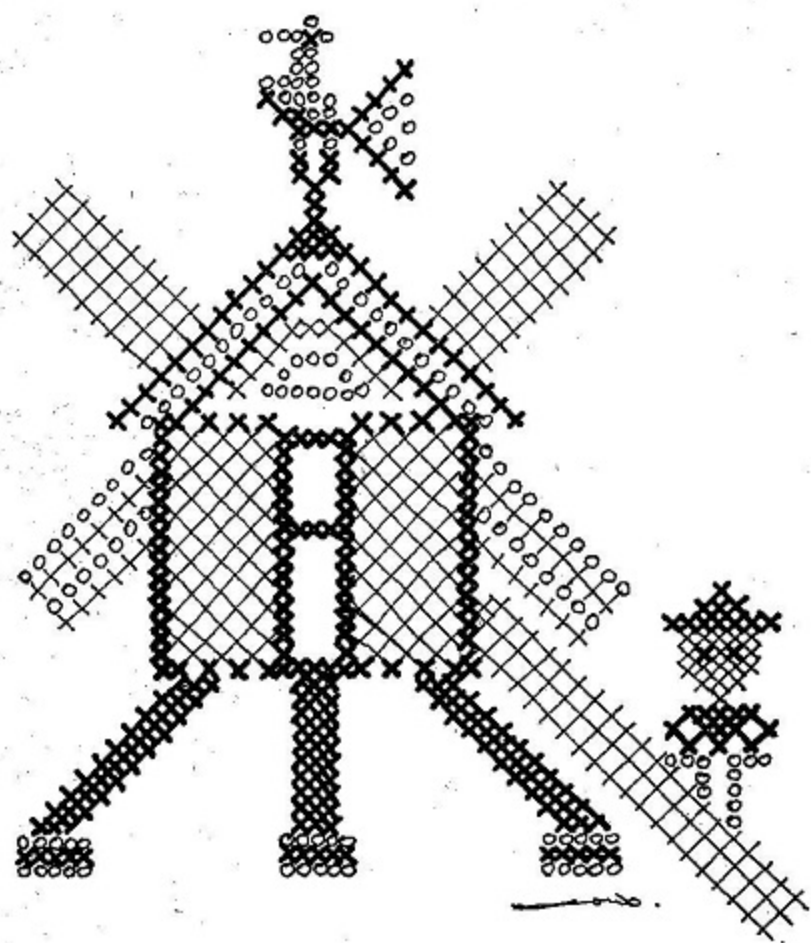

Molens op tekendoeken

Het ligt in de bedoeling van deze bijdrage, niet alleen een kleine leemte aan te vullen in de rubriek: « Molensprokkelingen », maar terzelfder tijd de aandacht te vestigen op een tak van onze volkskunst, die nog steeds niet in brede kring de aandacht krijgt die ze verdient: de tekendoeken of merklappen. Wij kennen wel de rijk geborduurde klederdrachten van de

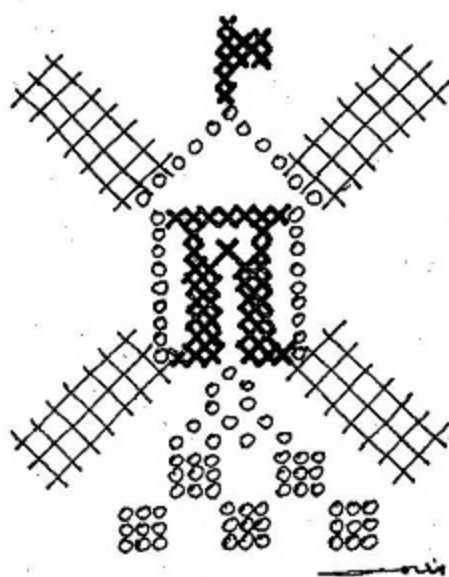

Afb. 47.
Zuidzande (Zeeland) 1778.

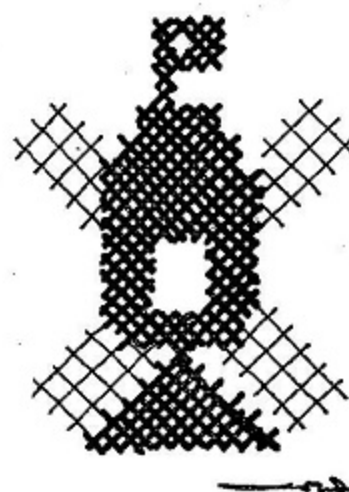
Oost-Europese landen (Polen, Roemenië, e.a.), we staan verbaasd over het variatievermogen van de oosterse versierkunst, maar de linnenkist van grootmoeder, waar de schat van onze eigen volkskunst in verborgen steekt, laten we zorgvuldig gesloten.

Het tekendoek, stopdoek, of merklap is inderdaad de hoorn des overvloeds voor wie belangstelling heeft voor versieringsmotieven. Deze doeken, gewoonlijk beperkt in afmetingen, werden door de meisjes in de school geborduurd als oefening, en bijna uitsluitend in kruisjessteek uitgevoerd. Als verplichte opdracht vinden we, naast de

boord, bovenaan één of meerdere alfabetten. Eens deze « droge » arbeid achter de rug, vulde het kind de rest van het doek met de meest uiteenlopende patronen. Vele ervan zijn dingen uit het dagelijkse leven: een braadrooster, een linnenpers, de kast, een sleutel, een wieg. Daarnaast dieren en bloemen: hond en kat, vogels, vooral de decoratieve pauw, gestileerde rozen en anjers, al dan niet in vazen en bloemenmandjes. Er komen ook gebouwen op voor: het eigen huis, de kerk en de school, de dorpsmolen. In de ogen van het kind moet deze machtige reus, met zijn lange, rondmalende armen een geweldige indruk gemaakt hebben. Het spreekt vanzelf dat dit bouw-

Afb. 48.
Rumbeke 1796.

Afb. 49.
M.J. Verstraete 1796.

werk een ereplaats krijgt op het tekendoek!

Uit de belangrijke verzameling van het Museum voor Heem- en Oudheidkunde te Kontich (Antw.) lichtten we een zevental doeken, waar molens op voorkomen. Met opzet kozen we meer Zuidnederlandse doeken, niet om de Noordnederlandse te ontluisteren, maar wel om de aandacht te vestigen op het feit dat het Zuiden evenzeer met het molenbeeld vertrouwd was.

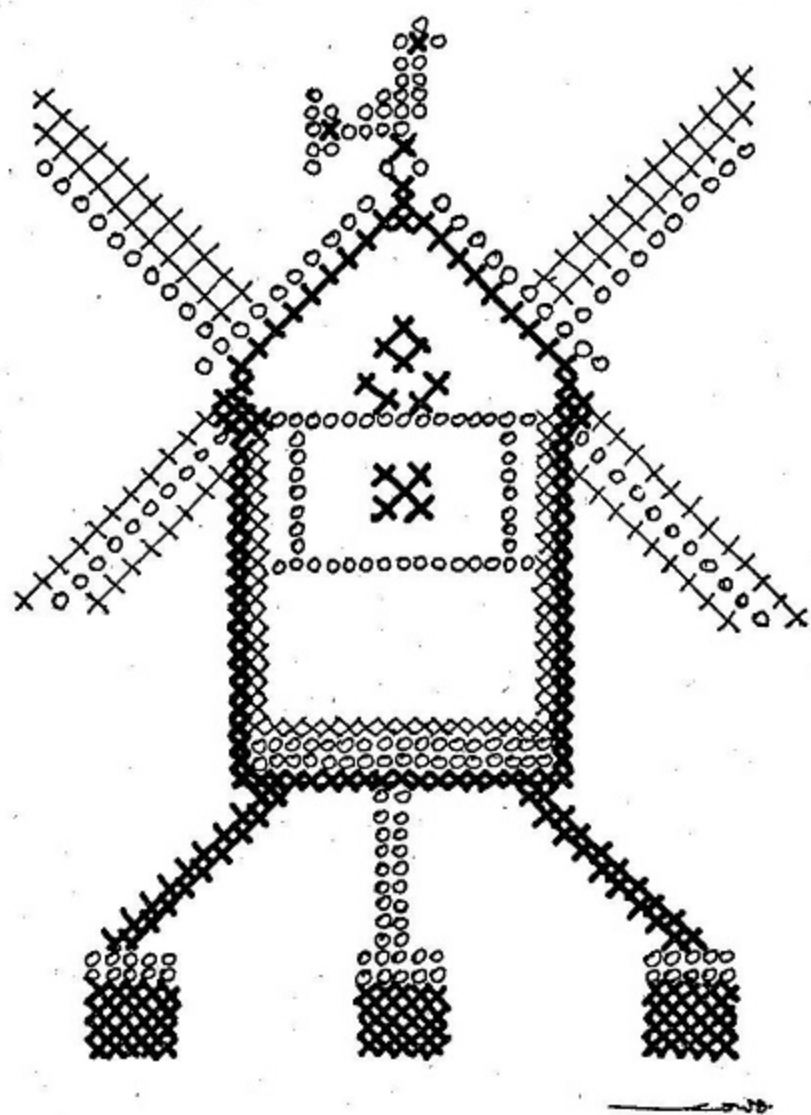
Bij het bekijken van deze molens, vallen ons enkele gemeenschappelijke kenmerken op:

1) Alle molens behoren tot hetzelfde type: de standaardmolen. Het feit dat deze mo-

len tevens het oudste type is, kan ons reeds een aanduiding geven omtrent de ouderdom van het patroon.

2) De wieken staan steeds in de vorm van een St.-Andrieskruis. Wij menen dat dit niets te maken heeft met de traditionele molentiaal, maar eenvoudig werd gedaan omwille van de duidelijkheid. Men krijgt aldus de vier wieken in beeld, wat het statisch karakter, kenmerk van alle patronen, beklemtoont.

3) Steeds wordt de achterzijde van de molen voorgesteld. Aldus krijgt het motief meer mogelijkheid tot variatie: het afbeel-

Afb. 50.
Noord-nederlands 1803.

den van deur, kijkgaten of ramen, verlevendigt het geheel. (Zie b.v. afb. 47, 50, 53)

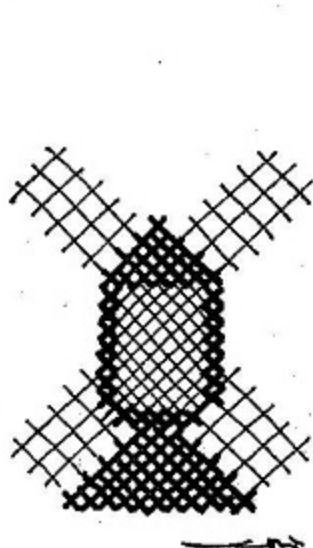
Het oudste doek van de zeven dateert uit 1778 en is afkomstig uit Zuidzande (Zeeland). De molen die er op geborduurd staat is een van de mooiste (afb. 47). Het kloeke bouwwerk staat op breed uitstaande standvinken en korte metselblokken. Bezijden de molen bemerken we de trap, waar, met de handen in de zij, de mole-

naar trots de toeschouwer aankijkt. Een foto of schilderij zou ons niet duidelijker de verbondenheid van ambachtsman en werktuig kunnen aantonen! Op de makelaar van de molenkap staat, even trots als de molenaar zelf, een vogel.

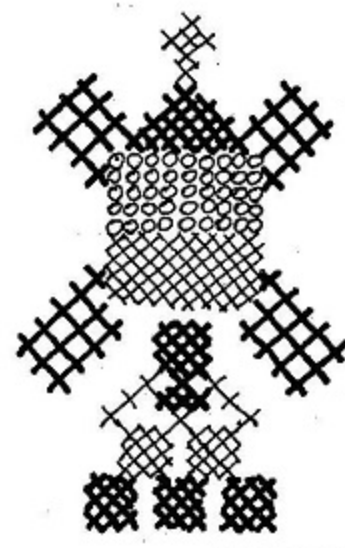
Uit Rumbekke (West-Vlaanderen) komt afb. 48, gemaakt in 1796. Hier merken we een vaantje als makelaar en windwijzer. De standvinken zijn minder duidelijk getekend, maar de metselblokken of de teerlingen zijn alle vier afgebeeld, en als een ondersteunend decoratief element onder de molen aangebracht.

In hetzelfde jaar (1796) borduurde de Westvlaamse Marie Judoca Verstraete haar molentje op het doek (afb. 49). Ook hier fungeert het vaantje als windwijzer. Het patroon is zeer sober van uitvoering. Het lijkt ons een wipmolentje te zijn, gelet op de afmetingen en de voet: een driehoekige paraplu, zonder verdere zichtbare onderbouw.

Een grote open standaardmolen brengt ons afb. 50. Hij komt voor op een Noord-

Afb. 51.
M.A. Van der Bergh
1807.

Afb. 52.
Wiekevorst (Antw.)
1818.

nederlands doek uit 1803, dat op de molententoonstelling te Boechout en Kasterlee (prov. Antw.), gehouden in 1965, te zien was. De standvinken zijn « mager » in uitvoering, de metselblokken kloeker. De donkere onderzijde geeft duidelijk aan dat ze met pek bestreken werden. In het vlak van de molenkast staan enkele niet nauwkeurig

te bepalen versieringen, terwijl bovenaan weer het vogeltje als makelaar dienst doet.

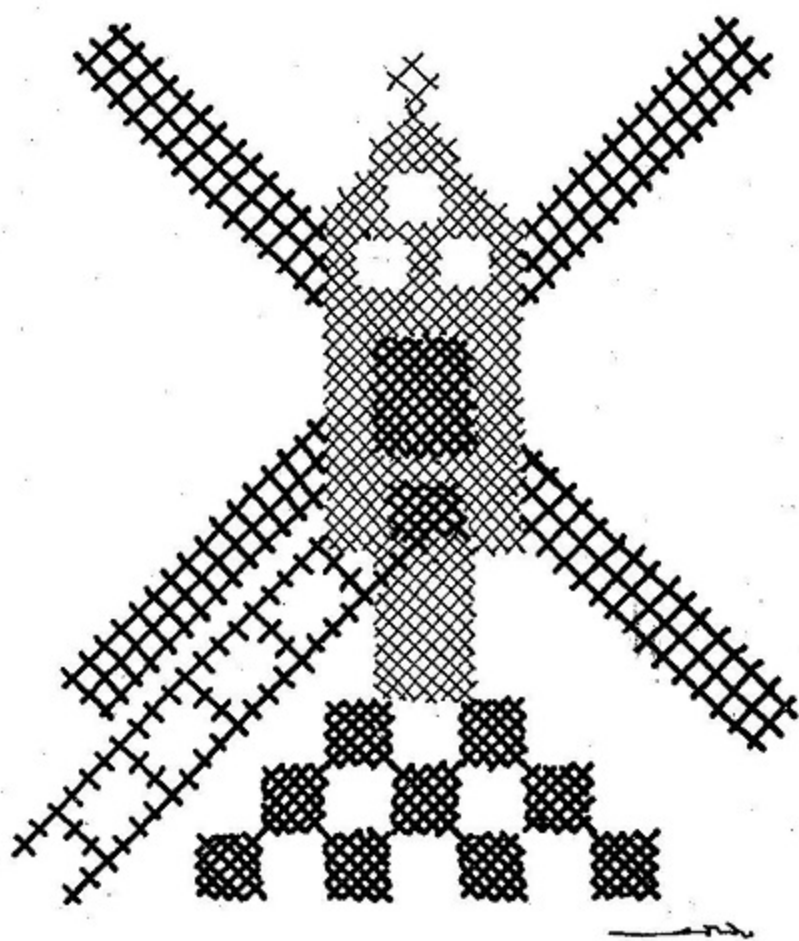
Een wipmolentje is ook afb. 51. Klein en eenvoudig in uitvoering is het te vinden op het doekje van Maria Anna Van den Bergh, die het tekende in 1807.

De molen op afb. 53 is een buitenbeentje. Hij is zeer slank van vorm, de wieken te lang. Standvinken of paraplu zijn niet te vinden, of in één stam samengevoegd. De metselblokken daarentegen worden overvloedig voorgesteld: een dambord van negen donkere teerlingen ondersteunen de molen, terwijl de trap meer een gewone ladder lijkt. Dit mag ons in dit geval niet verbazen. Het doek, geborduurd in 1812, staat vermeld in de catalogus: « De Textiel » van voornoemd museum, als: « ARISTOCRATISCHE MERKLAP ». We vinden er de toelichting: « Appartenant à Thérèse Bossart. Elève rel. D.M. 1812 ». Zonder twijfel behoort dit kind niet tot de volksklasse. Haar doek is gevuld met aanduidingen over haar afkomst: wapenschilden, paviljoenen, een karos met palfreniers, een herenwoning met acht vensters. Uit de afgebeelde molen menen wij te lezen, dat de kleine Thérèse dit bouwwerk niet 'beleefd' heeft. Haar ervaring met de molen beperkte zich waarschijnlijk tot afbeeldingen. Wij laten verder de mogelijkheid open, dat haar creatieve geest zo sterk was, dat zij het traditioneel patroon op een zeer persoonlijke wijze wist uit te werken.

Een doek uit Wiekevorst (Antw.) gedateerd 1818, sluit met haar molen (afb. 52) de reeks. Ook hier vinden we vaag aangeduide standvinken. Ze steunen op twee metselblokken, die op hun beurt op drie donkere teerlingen staan. De makelaar van dit molentje is duidelijk zichtbaar op de kap.

Wij hopen met deze korte beschrijving het molenonderzoek een stapje dichterbij haar doel te hebben gebracht, maar wij beogen nog méér. Mochten wij bereiken dat

onze, al dan niet vrouwelijke leden, naar naald en zijde of wol grijpen om een van deze motieven opnieuw in kruisjessteek te borduren, dan zouden we ons echte doel bereikt hebben: vergeten tradities weer levendig te maken en oude patronen van onze volkskunst opnieuw springlevend te voorschijn laten komen. Voor diegenen die daaraan willen meewerken, geven we nog

Afb. 53.
Thérèse Bossart 1812.

enkele aanduidingen. De hierbij afgebeelde schetsen zijn uitgevoerd, zonder rekening te houden met de werkelijke kleur. Wij gebruikten drie symbolen:

o; voor de witte of zeer lichte kleuren: geel, e.d.; een licht kruisje: voor de tussen-tonen: lichtblauw, groen, e.d.; een donker kruisje: voor de donkere tinten: bruin, zwart, donker blauw.

Tot slot nog een wenk. Welke telg uit een molenaarsgeslacht zou niet b.v. op een donkere das, onderaan een molentje borduren, zoals afb. 52. Uitvoering in rood en groen, en resultaat verzekerd!

Kontich.

Joris Olyslaegers.